

»veliko je moje Ništa« (*O ničemu, nego o čemu*); pjesnik ne vjeruje da će ikad stići bilo kakvom određenju, uostalom — »Cilja nisam ni imao« (*Barem da sam lepet*), neprestanice se krećući u ikriznoj situaciji kafkijanskih junaka. Reinhofen na stoji sugerirati sutorne blagozvučje, silovitost ništavnosti »u nigdinu! u nigdinu! hrlim kao prema suncu... » padam u smrad i tamu! (*U nigdinu! U nigdinu!*), ali zastaje, uvjerenje mu se plinovito gubi, zarobljen je spoznajom da i tako »vrije me mrtvih ne prestaje« (*Dobro došti*).

Pjesnik kao da se samoljubivo upinjao biti nejasan, nedorečen, ostavljajući čitatelju da s njegovim stihovima nataknica tjeru mak na konac, sam ne želići biti nikakvim njegovim zastupnikom, ali učinak je mahom drukčiji. U svojim sastavcima kontroverznog dramatiziranja, sumnjičavosti, objašnjavanja i teoretičiranja, Reinhofen je ostao jasan i uhvatljiv. »Umjetničko djelo — pisao je Goethe — oduševljava nas i uzbudjuje baš tim svojim dijelom koji je neuhvatljiv našem svjetskom shvaćanju. O tome i ovisi djeveljanje umjetničkih lijepog, a ne o djelovima koje možemo analizirati do detalja.«

Dok u cijelosti zbirku *U nigdinu! u nigdinu!* mogu proglašiti zamisljivom u kontekstu savremene hrvatske lirike, poglavito poradi njenog upućivanja k pitanju o nesvrhovitosti lijepoga (što je još Kantova i Schillera dilema) i sustavnog provodenja nestilizacije izrijeka kalko se ne bi »deformiralo zbiljsko«, dotle učinkovitost pjesmotvora čiji su opjevci besmisao, praznina, ništavost, tama, smeće i slično, mogu većim dijelom staviti pod znak pitanja. Više ovdje ima skica za pjesme nego li pjesama, više doskočica, aforizama, parada i šarada, nego li nezaobilaznih ostvarenja i temeljnih sklopova. Više je verbalnog nego li stvarnog heretizma. Preblagi su nekako veluri emocionalnoga, ustretaloga (ali danas to i nije u modi!), više je hladne, ravnodušne i neutralne kontemplacije.

VUJICA REŠIN TUCIĆ: »SAN I KRITIKA«
»Kairos«, Novi Sad 1977.

Piše: Vladimir Kopić

Nalazeći se pred knjigom koja svojim dominantnim poetskim običnjima i poetičkim ishodištima, što iz njih proističu, na prvi pogled ne podleže uobičajenoj književno-kritičkoj kategorizaciji i svrstavanju u ustamovljene domene poznatih i priznatih poetskih tokova i opredeljenja, kakva je druga knjiga poezije Vujice Tucića, kao jednom od prihvativijih polazišta, koje objektivno može pridoneti zasnivanju čvrste polazne tačke za dalje odvijanje analitičkog procesa (miza), možemo se okrenuti pokušaju uspostavljanja funkcionalnih i razvojnih analogija koje se nameću u odnosu između najnovijih Tucićevih poetskih tekstova i onih koji su nam već

dobro znani iz njegove prethodne zbirke (*Jaje u čeličnoj ljusci*, Novi Sad, 1970).

No, ne propustimo odmah da naglasimo da se područja sličnosti, izražena u takvom analoškom odnosu, mogu vezati samo za jedan unutrašnji segment Tucićevog poetskog instrumentarija: za leksičko bogatstvo, neselekativnost i obilje sadržano u leksičkoj potki poetskog tkiva. Kao i u prvoj svojoj knjizi, Tučić i dalje ostaje veran stavu koji su još ruskii futuristi prečizno izrazili deklaracijom da je »ono što iskupljuje pesnika bogatstvo njegovog rečnika«. Sledstveno takvom stavu, autor u strukturu svojih tekstova i dalje unosi eruptivne leksičke nalone, krate i *poeticum* i najprofanijim jedinicama, ali već na tom površinskom planu možemo uočiti elemente jedne specijalne i naglašene restrikcije i redukcije, koje autor dosledno i samodisciplinirano uvođu u delo. Stoga u novim Tucićevim tekstovima više ne nalazimo primere ramije čestog neologiziranja i specifično obojene *zaumne* tvorbe reči, kada ni slučajevje karakteristične upotrebe semantički neobojenih leksema koje svoje vrednosti stiču tek u najmanje posrednjoj zavisnosti od najuzeg konteksta u kom figurativno, ili čak ostaju semantički neobeležene. *San i kritika* su izgrađeni na značenjski bogatom i raznorodnom leksičkom materijalu, ali u govornoj masi dominiraju reči koje su transparentne, jasne, oblički pravilne, podvedene pod strogo odeljene kategorije čiji su rasni predstavnici. Takve su, naravno, isključuju-

vo ako ih posmatramo i u prostoru analize uvodimo izvan domena njihovog su-delovanja, međuodnosa, sažimanja u šire, pa i u globalnu strukturu.

Ovakvo insistiranje na putu poetske redukcije, sažimanja i ogoljavanja poetskog jezika i njegovih proizvoda će se pokazati upravo i na makro-planu celovite kompozicione i poetičke strukture *San i kritika* kao centralni poriv i princip autorovog kreativnog angažovanja. Dok bi *Jaje u čeličnoj ljusci*, ukratko, mogli definisati kao beskrajni poligon apsolutne poetske slobode, težnje ka ne-obaveznom, planiski-haotičnom, indeterminativnom i emocionalno-eruptivnom i orgastičnom na svim planovima relevantnim za složen fenomen poetskog, *San i kritika* se pred pažljivim okom i vrednim duhom predanog čitaoca raz-otkrivaju kao sledeći, viši stepen poetskog angažmana.

Najnovija Tucićeva knjiga može da se učini u svojim rezultatima bliska multom stepenu poetskog i, na prvi pogled, zavarava prividnom neproduktivnošću i nekreativnošću svoje de-poetizovane izabrane varijante poetskog jezika. Talko očitavamo stroge, *nepoeticne*, nizove reči sintagmi, definicija klasifikovanih po kategorijama i njihovim varijetetima, koji su vođeni i određeni unapred postavljenim pravilima i postavljenim matricom u čije se okvire uklapaju, obrazuju jednosmerne i formalno ograničene sklopove, primere jedne intencionalno ograničene para-gramatičke prakse, koji izriču svoj nedvosmisleni gramatičko/agramatični model

replicirajući osnovni zadaci obrazac od svog prvog velikog slova do svoje poslednje tačke. No, otiskrivajući tako iz neočekivanog ugla osvetljenu srž, ogoljavajući razotkrivenog bistva poetskog jezika, bliskog svom prirodnom, transparentnom, poetizacijom *ne-napregnutom* dvojniku sirovog denotativnog iskaza, istovremeno postajemo svedoci njegovog dizanja iz pepela reduksionističke negacije. Tamo gde bi se to najmanje moglo očekivati, u svesno gasenom žaru raskidanih, opredimećenih i obesmišljenih imena i rečenica, rasprskavaju se varnice halucinarnih jezičkih i poetskih figura, britkih odsečaka novoga smisla, najneverovatnijih sklopova zvuka i sazvuka, a u beskraj ponavljanju i pojednostavljenju rečnički obrasci svojim ritmičkim vibriranjem preraštaju u svojevrsni *mantram* u kome je svaka parcijalna forma, pa makar bila i inicijalna forma-vodilja, suvišna i zanemarljiva. Kao da težnja ka radikalnoj redukciji postaje, u procesu svoga ostvarenja u poetskom materijalu, stožerna tačka i zalog izgradnje novoga totaliteta.

Da li to, da li, na temeljima svesno razrušene ranije Tucićeve pesničke građevine, naziremo zdanje od pare i vazduha, nejasnih ali čvrstih ivica: i kada to može biti imenovan kao njegov graditelj? Neosporno je da *San i kritika* predstavljaju vidan pozitivan doprinos, ne preterano naglašenom, istraživačkom kursu u našoj savremenoj poeziji, mada se opravdano možemo zapitali da li za to osnovnu *odgovornost* snosi Tucić, ili znatniji deo prava na koautorstvo imaju neukrotive i u potpunosti nesagledive poetsko-tvorачke moći samog jezika. Ipak, pjesnik je nesumnjičivo taj koji je pred silama jezika otvorio branu, maksimalno kontrolisao njihov smer i protok, i preteranim obuzdavanjem samo potpisirao zaprte snage stihije, a u slučajevima ovako radikalnog i nesvakidašnjeg toka takav čin iziskuje nedvosmislenе pohvale.

ANĐEJKO VULETIĆ: »KAD BUDEM VELIK KAO MRAV«
»Svetlost«, Sarajevo 1977.

Piše: Željko Ivanković

Vuletić spada među one stvarače koji pišu u kontinuitetu, prepoznatljivo i uviđe takо da se nova knjiga, svejedno da li je proza ili poezija, uveliko naslanja na prethodne — i fakturom, i idejnošću i tragalaštvom, i dosledno novom metaforikom, i zavičajno obojenom leksičkom, i mnogim drugim označenama koje su Andelka Vuletića učinile samosvojnjom pjesničkom figurom ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u cijelokupnoj našoj novijoj poeziji.

Najnovija Vuletićeva knjiga rijetko je lijepo satkan poetski mozaik i samo je potvrda nerazvojnosti i cijelovitosti njegovog poetskog i prozognog djela. U zbirci *Kad budem velik kao mrv* prepoznat ćemo vrlo lako i Vuletića iz *Gorkog sunca*, iz *Devetog čuda na istoku* i iz *Kra-*

ljice puteva, ali čemo tu susresti i jedno pomalo novog, ljudski zrelijeg, refleksivnijeg, lucidnijeg, poetski efikasnijeg i ubožitijeg Vučetića. Sve ovo ima začetke u stilu koji je najprogramskiji u našoj suvremenoj poeziji, a zvući toliko bezazleno i jednostavno da mu nismo u stanju odoliti. Stih »Ja ču graditi kako ja znam« ne samo da je potvrda formalnog i stvarnog raskida s tradicijom, nego je i istjecanje originalnog Vučetićevog pjesnikovanja, toliko originalnog da je ova njegova knjiga jedan od najstremnijih spojeva življenjog i originalnog slikovno-misaoanog izričaja, koje od percepcije do pjesničke perfekcije prelazi dugi put volkabularno-metaforske transformacije.

Svakodnevница gorskog teškog življenja, odmaknuta od svake sentimentalnosti, osnovni je motiv Vučetićevih pjesama, tako jednostrano uobličenih da smo nerijetko zatečeni kvantumom najbanalnijih istina koje nam je pjesnik, kao nove, izuzeno značajki i impresivno prezentirao. Avanture pjesnikovog duha u okvirima egzistencijalnog jedino vjerodostojno pokazati avanture riječi i slika koje su, prije svega, okrenute onoj najelementarnoj, zvukovnoekspresivnoj strani jezika, a ta je, to je u Vučetiću posebno evidentno, najautentičniji reprezentant jednog poetskih bojnog i individualiziranog mikrokozmosa.

Fenomeni življenja, oni iskoniski, u Vučetiću imaju stalne simbole koji u antropocentričnoj poetskoj viziji postaju kanon pjesničkog humanizma, na jedan osoben i mnogostruko antitradičionalan način. Problemi ljudskog otuđenja, patnje, baćenosti u prazno, bezizlazno su učinili od Vučetićeve poezije zapise suprotstavljanja i pobune, koji čovjekove unutarnje sukobe i konfuzije uvode na jedan širi, kozmognijsko-ontološki plan, dajući im pri tom, unatoč lokalnim odrednicama i zavičajnom ambijentu, sveznačensku vrijednost.

Pored patnje i ostalih naveđenih pjesničkih motiva, moglo bi se, kad je u pitanju poezija Angelika Vučetić, govoriti i o poetskoj arhitektionici, metaforici, leksici i, posebice, o poantiranju, a da svaki put budemo na pravom tragu u otkrivanju vrijednosti ove izuzetne knjige poezije.

Ovdje nas, međutim, posebno interesira poantiranje kao fenomen i, uopće, ta konciznost, skupa s kategoričnošću u izlaganju stavova (pjesnički oblikovni), nekako silom stvari traže poetski silogizam, a Vučetić ne samo da od toga ni najmanje ne preza, nego čak insistira na tome, jer tako, čini nam se, pjesma dobiva na impulsivnost i kao da joj to uliva u žile novu krv, te najednom svom svom snagom ogoli pred nama u najboljem izdanju. A samo takva, ogoljena pjesma, ogoljena do kosti stiha, može pokazati sva pjesnikovanja zdvajanja i sve njegove bojazni koje su produkt jednog trajnog sebiokrenuća i trajne pjesnikova afirmacije vlastite intime, koja je, svakom novom knjigom, sve više ogoljena, jer Vučetić svoje življenje čovjeka neprestance ekstrahira u sivilo stiha.

Knjiga *Kad budem velik kao mrav* mnogostruko je osobena pojava u našoj literaturi, kako svojom originalnošću, tako i svježinom, kvalitetom, jer ne sjećamo se da je odavno jedna knjiga poezije dala toliko uistinu zrelih i kvalitetnih pjesama. I neka nam na kraju bude dočušeno da ustvrdimo kako je pojava nove Vučetićeve knjige poezije veliki blagdan poetske misli u našoj literaturi.

**DRAGAN KOLUNDŽIJA: »LIRIKA«
»Veselin Masleša«, Sarajevo 1977.**

Piše: Dragoljub Jeknić

Od 1957. godine, kada je objavio svoju prvu zbirku pesama *Zatvorenik u ruži*, poeziju Dragana Kolundžije neprestano je putovala gore, da bi danas, u ovoj knjizi izabrane lirike, bila pred čitaocem u svojоj pesničkoj bleštavosti i raskoši.

Dok iznova čitamo Kolundžijuve pesme, pada nam napamet zavičaj, ruža, drvo, lice devojke iz mladosti, čudesno leto kakvih više nema. U svesti nam se stvori slika velikog oka zbilje. Shvatimo da je, pre svega, ova poezija otkida na dušu, od srca, od detinjstva i sna o zavičaju, sna o lepoti, sna i slutnje smrti.

Pesnikova ruka je bolno drhtava. Mnogi stihovi su pomeđu narači, vlati vetrom. Mnoge pesme su tek nagoveštaji, tež zbir asocijacija koje kroz nas idu dalje, oko kojih tvorimo svoju pesmu, onu koju je Kolundžija inicirao, započeo i namereno ostavio nedovršenom, nedopevanom, otvorenom kao život.

U ovoj knjizi našle su mesto pesme iz svih njegovih do sadašnjih zbirki poezije, kojih je, osim *Zatvorenika u ruži*, bilo šest: *Cuvati svetlosti* (1961), *Zlatoto i roditelji* (1965), *Koja godina koja zvezda* (1969), *Pogledavo* (1971), *Orah* (1973) i *Tamne vojske* (1975). Pesme su razvrstane u osam ciklusa bez naslova.

Kao uvodna, izdvojena je pesma *Leto*, napisana pre dvadeset godina (1957). Polazeći od ove pesme, noseći je neprestano u svetu, bićemo, dok čitamo ostale pesme u ovoj knjizi, u situaciji da pratimo polaganu ali sigurno razvenčavanje spoja boja i plameni, okoštavanja jezgra i topljene bleštave ljuštire, izdvajanje senke i sunca, to polaganu prelivanje, posipanje svetlosti.

Optimizam kojim *Leto* gori, egzistencijalni i mlađički zanos životom, tamniće postupno i razdraganu Kolundžijuve pjesmu, njen neobuzdani nemir, nemir čula, sna i reči, smenjivaće racionalno, misao u udubljivanje u stvani koje će dovesti do toga da pri kraju ovog izbora, ali ne samo tamo, čitamo pesme (korenje pesme) ljuštire smisla-on, pesme bez opijenosti čulima i snom, zasićene nekom specifičnom uzaludnošću, žilavim kostima.

Ovaj izbor je i pravljjen po talkovom konceptu, rekao bih konceptu iškustva i saznanja se i sveta, pa se u prvim ciklusima nalaze pesme o zavičaju, zavičajnom bolu, o snu i slutnji zavičaja zapamćenog u najranijem detinjstvu, pesme iz čistih čulnih utisaka, pesme/sećanja na rat i detinjstvo, da bi u poslednjim ciklusima prevladale pesme iz tuđine u kojoj se pesnik obreo, pesme teškog i tamnog sijaja, s manje pesničkog nereda, disciplinovanije metafore, to jest suzdržanje metafore, pesme s više gorčine i neizusta.

Kolundžija je sačuvao neposrednost svoga pesničkog iskaza, očistio ga i pročistio, njegov stih je sve odmereniji, ali i ogoljeniji, on se sazima do krajnjih mogućnosti. Od raspevanosti u pesmi *Leto* ili pesmi *Bik*, koja je jedna od najboljih, najlepših u Kolundžijuvinom pesničkom rukopisu, u najnovijim pesmama ostalo je malo raspevanosti, jer je pesnik više okrenut stvarnom životu, tesnacima i strujama življena na zemlji.

Uticaj poezije Garsije Lorka, koji je u pesmi *Bik* i nekim drugim pesmama iz ranog perioda evidentan, od teme do upotrebljenih reči i metafora, u kasnijim pesmama je isčezao, ali s njim kao da je iz Kolundžijuve poezije isčeza i ona čudesna ptica nemira, ptica traganja za čulnim i nemogućim, ptica očaravanja, isprepletanog leta, neočekivane. Umesto nje, u poeziji Dragana Kolundžije uselio se tamni muk, neka gorka sreća što se živi, neodložna potreba da se o životu govoriti nakupljenom gorčinom, kao, na primer, u karakterističnoj pesmi *Pismo*.

Sva u krugovima, Kolundžijuva poezija se ovim izborom zatvara u onaj najveći: zaćudenost pred početkom sveta i zaćudenost i zaleđenost pred slutnjom kraja. Kolundžija je toliko varirao nekoliko motiva da je njegova poezija u celini kao virog grad u kome se doživljava leto, dočekuje jesen i zrenje, opanjanje lišće, suva i grozna zima, u kome se provodi ceo jedan život, nekada prepun radosti, a sada sve bliži osećaju zebnje i straha.

Kolundžijuva poezija je prava niznica zvučnih reči, reči pitomih kao konji. I onda kada miluje dragu, i onda kada govori o smrti, Kolundžija se služi rečima koje prašte, rečima čućim, rečima maštovitim, rečima/dadiljama, rečima kao kapima krvi, i pomešane tako one tvore pesničku strukturu u talasima, stepenastu pesničku strukturu, s vrhom na dnu i dnom na vrhu. To ne samo da ne smeta, već, naprotiv, postaje odlika modernih pesničkih avantura koje ukrivaju krajnji smisao pesme, ali ne tako da ne bude dočkujući čitaocima koji se ne mire s pojavnostima.

Kolundžijuva poezija avanturna ima svoje vlastite posebnosti, ona čuva stečenu ravnotežu intelektua i arhaičnosti, ona se događa u žili životnih preokupacija, potreba i snova, temelji se na biću, ne izbušuje u prenapetosti i preuzbuđenjima, ona redima razgoni slojeve poistovjećivanja i žilavo se bori za svoj ljudski i pesnički smisao.

**NENAD RADANOVIĆ: »TUĐINA«
»Veselin Masleša«, Sarajevo 1976.**

Piše: Josip Osti

U poslednje vrijeme, naročito poslije objavljenih knjiga poezije *Tjesnac* i *Tuđina*, Nenad Radanović, prevashodno pripovjeda po vokaciji, privlači nemalu pažnju poznavalaca literature i književnih kritičara i kao samosvojan, zreo pjesnik.

Tuđina, prije svega, potvrđuje da *Tjesnac* nije bila slučajna knjiga. Ako je *Tjesnac* i bio pjesničko iznenadjenje, *Tuđina* čini evidentnije već konzistentan Radanovićev poetski svijet i ne zanemarljiv pjesnički rezultat. Govoriti o pesmama iz knjige *Tuđina* znači, istodobno, govoriti i o cijelokupnoj Radanovićevoj poeziji, jer one ukazuju na istraživanje u izabranom opredjeljenju i koncentrično se šire iz zajedničkog središta, zadržavajući osnovne osobine vrste.

Počinje knjige *Tuđina*, kao i knjige *Tjesnac*, čine pjesme u

